

בעזה ש"ת

קובץ
אור
התורה
והחסידות

שיעורי

הגה"ח ר' אהרן רובינפעלד שליט"א
ראש ישיבה דחסידים בעלזא
פעיה"ק ירושלים תובב"א

חג שבועות
ז' סיון תשפ"ג לפ"ק

בס"ד

קובץ

אור התורה והחסידות

השיעור ע"י מזריגו

ראש הישיבה שליטי"א

בהיכל ישיבתנו הקדושה

פעיה"ק ירושלים תובב"א

שגמסר ביום ה' פרשת בהר בחוקותי

כו אייר תשפ"ג לפ"ק

וביום ד' במדבר

כ"ו אייר תשפ"ג לפ"ק

וביום ג' נשא

ג' סיון תשפ"ג לפ"ק

אור החסידות (בהו"ב):

שתהיו עמלים בתורה

עמ' א'

אור התורה (במדבר):

ברכת התורה וחיוביה

עמ' ה'

אור התורה (נשא):

מצות ראית פנים ועליה לרגל

עמ' י"א

ניתן להאזין לכל שיעורי ראה"י

במספר הישיר של קול הלשון

שמספרו: 073-3211-614

לתרומות והארות ניתן לפנות

אל הגבאים בישיבה

או בטלפון: 058-3261-422

ניתן לקבל את שיעורים והקובצים

בדוא"ל ע"י שליחת בקשה לדוא"ל:

Ortv212@gmail.com

תודותינו נתונה לכל התורמים שיחיו

למען הוצאת הקובץ לאור

יו"ל בס"ד ע"י

"מכון אור תורה וחסידות"

להפצת שיעורי

הגה"ח רבי אהרן רובינפלד שליטי"א

ראש ישיבה דחסידי בעלזא

פעיה"ק ירושת"ו

אור התורה

נמסר ביום ה' בהר בחוקותי כ' אייר תשפ"ג לפ"ק בהיכל הישיבה

שתהיו עמלים בתורה

דכיון שע"י העמל בתורה באים לידי קיום המצוות, הן בקום ועשה, והן בשב ואל תעשה, לכן זהו התכלית, לעמול בתורה כדי להגיע לידי כך.

תכלית העמלות שלא להגיע לידי עבירה ובביאור התועלת העמל זה, הנה הגמ' (בסנהדרין שם) דנה "כי אדם לעמל יולד", איני יודע אם לעמל פה נברא אם לעמל מלאכה נברא, כשהוא אומר וכו', הוי אומר לעמל פה נברא, ועדין איני יודע אם לעמל תורה אם לעמל שיחה¹, כשהוא אומר "לא ימוש ספר התורה הזה מפריך", הוי אומר לעמל תורה נברא.

ומבואר בגמ', שהיה הו"א דכוונת הפסוק אדם לעמל יולד היינו עמל מלאכה, וידוע שבכל הו"א יש ג"כ משמעות, ולא אמרוהו חז"ל בלא משמעות, א"כ חזינן שהיה הו"א שתכלית האדם לעמל מלאכה, והביאור בכך שהרי בטלה מביאה את האדם לעבור עבירות ולנוקים הרבה, ואדם שאינו עובד ואינו יושב באהלה של תורה, הרי הוא בטל, לכן צריך לעבוד, שאם אדם עובד הר"ז שעובד מזככו², ולכן היה הו"א שלעמל יולד

שתהיו עמלים בתורה הוא תכלית המכוון בפ' בחוקותי עה"פ "אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו וגו'", מפרש רש"י אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, וכן עה"פ "ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות וגו'", מפרש רש"י ואם לא תשמעו לי להיות עמלים בתורה.

מבואר שהתורה מגלה לנו שכל ענין קיום המצוות מיוסד על העמלים בתורה, שע"י עמלות בתורה יהיה קיום המצוות, וכן להיפך, באם אין עמלות בתורה לא יהיה קיום המצוות בשלימות.

וענין העמלות בתורה נלמד מן הכתוב במשלי "אדם לעמל יולד", ובגמ' בסנהדרין (טז:) אמרי' דהכוונה הוא לעמל התורה, ומשמעות הכתוב, שהעמל הוא התכלית והמכוון ולכך נולד האדם, והוא דלא כשאר עמלות, שמשמעותם אמצעות להגיע לדבר מסוים, ויש אופנים שהוא רק ע"י עמל, משא"כ בעמל התורה, משמעות הכתוב הוא, שזה התכלית ממש, לעמול, ולכך יולד האדם לכתחילה.

¹ ומבאר הר' צדוק זיע"א, דהיינו תפילה.

² ורואים, שיש בחורים שבימי בחרותם לא הצליחו בתורה, (מחמת שלא דברו ושוחחו על כך עם מישהו, וחבל על דאבדין), וכיון שכך לא התנהגו כראוי, ואחר החתונה התחילו לעבוד, וראו עליהם שינוי, כיון שהבטלה הביאה לכך.

משא"כ עמל התורה אינה בדרך שאין נהנים מכך ואין רוצים לעשותה ומחפשים להיפטר ממנה, ואף שלעמל יולד, ומתקריא עמל, אך התענוג וההנאה שבכך מבטלת את העמלות והקושי שבעמל התורה.

ולהמחיש הענין, שכמו במלאכות גשמיות יש כמה הדרגות, כגון, עבד שעובד בשביל אדונו, וודאי שמואס בעבודתו, ועובד שלא מרצונו כלל וכלל, ואינו מרוויח מכך כלום, ולכן אינו נהנה מכך כלום, עוד מדריגה יש מלאכת פועל, שבסוף היום מקבל שכרו, אז אפי' אינו נהנה מן המלאכה עצמה אך בסוף היום יקבל שכרו, אך מעצם המלאכה אינו נהנה.

ויש אדם שאינו עובד בשביל חבירו רק עובד בשביל עצמו, עוסק במסחר ומרוויח הרבה כסף מעסקיו, אזי אפי' שעמל, אך לעמל יש טעם ותענוג, שנהנה מעצם העמל, ומצינו ענין אפי' בהלכה ג"כ, שבתשעת הימים אסור לבנות בנין של שמחה, שגורם לשמחה, וכמו"כ בפורים, אפי' שאסור במלאכה מ"מ בנין של שמחה מותר לבנות, דלא מיקרי מלאכה, מבואר מכך שהכל לפי המטרה, ואפי' אם עצם הבניה נראה כעמל, מ"מ כיון שהאדם נהנה מכך לא חשיב לעמל.

וכמו"כ, על דרך זה אפשר להבין, בתורה אה"נ "אדם לעמל יולד" וא"א לקנות התורה בלא יגיעה, 'לא יגעת ומצאת אל תאמין', אך 'הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים', 'פקודי ה' ישרים משמחי לב',

היינו מלאכה, כדי שלא יבואו לידי עבירה, וכן אנו רואים, שאחר שחטא האדם, אמר לו הקב"ה "בזיעת אפך תאכל לחם", דכיון שחטא הרי נברא יצר שרוצה להחטיאו, ולכן בזיעת אפך תאכל לחם, שצריך לעמול ועי"כ יתיש כח היצר.

אינו דומה עמל התורה לעמל מלאכה

אך עדיין, אה"נ שיש תועלת בעמל מלאכה ג"כ, אך א"א לומר שעמל מלאכה הוא תכלית, וטלכן מסקנת הגמ' שעמל התורה הוא התכלית, וע"י העמל וההתאמצות בתורה, שלוקח האדם על עצמו את התורה כעול ואחריות עי"כ מגיע להתכלית, נואפשר ע"י עמל התורה גם לקיים את "בזיעת אפך תאכל לחם", שע"י שמתייגע בתורה, מקיים בזה תאכל לחם, זו לחמה של תורה, ולכו לחמו בלחמי, שאם אדם זוכה להיות משבט לוי, הרי מקיים החרישה והזריעה והיגיעה בלימוד התורה, ומקיים "בזיעת אפך תאכל לחם", בדרך דרוש, (ויפה בדרך דרוש מן הפשט).

והנפק"מ בין ההו"א למסקנא הוא ממש כרחוק מזרח ממערב, שאינו דומה עול רוחני של תורה לעול גשמי של פרנסה, שעול התורה הוא אור רוחני שמאיר על האדם, על נשמתו ועל רמ"ח איבריו, ברחניות ובגשמיות, מראשו ועד רגליו.

עמל התורה אינה מורגשת כעמל

ואפי' בדרך ואופן הנאת מלאכה, אינה דומה ורחוקה מאוד, שמלאכה בד"כ, האדם סולד ממנו ואינו נהנה מכך, ובכל זמן שיכל להיפטר מכך הוא נפטר,

שמחת האדם, רק נהנים מן העמלות עצמה והמתיקות מבטלת את הקושי.

העצה היחידה לנצח היצר ע"י עמל התורה

אך נחזור לענין ראשון, שתכלית האדם הוא לעמלות בתורה, וההסבר בכך, שאדם מורכב מגוף ונשמה, והגוף יש לו רצונות והנשמה יש לו רצונות, וברא הקב"ה יצר הרע שהוא מלאך ורוצה להחטיא את האדם שהוא עפר מן האדמה, ועל כך אמר הקב"ה 'בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין'.

ומבואר בספרים שהאדם נמשל לעיסה, שאם מניחים אותה ואין לשיין אותה, היא מחמצת מעצמה ואי"צ להחמיצה, אלא מעצמה מחמצת, וכמו"כ בהאדם, שכמו שיש חמץ בעיסה, כמו"כ יש חמץ באדם, שיצר הרע נקרא חמץ, ותכלית היצירה היא שהאדם יבדיל בין רע לטוב ובין אור לחושך, וזהו תכלית הבריאה, שהאדם מעורב מטוב ורע יחד, ואם אינו עושה כלום, הרע מתגבר כעיסה שמחמצת.

והדרך להתגבר, שהרע לא יתגבר, הוא כדרך שעושים שהעיסה לא תחמיץ, לשים ולשים עוד ועוד במשך כל היום, ואם שוהה במקצת הוא מחמיץ, כמו"כ האדם צריך ללוש את הלב שוב ושוב, ורק עי"כ לא יחמיץ, ולא יתגבר הרע.

והדרך ללוש, אמר הקב"ה שהוא לא עם מלאכה ועם שאר התחכמויות ותאוריות, רק הדרך היחידה היא, 'בראתי לו תורה תבלין', וכדמו' במסילת ישרים שבאם אדם חושב, שיוכל למצוא דרכים אחרים להתגבר,

'תורת ה' תמימה משיבת נפש', החלקים שמאיר אור התורה כשלומדים אותה בעמלות, ותענוג הנפש, מבטלים את כל הקשיים, ואין עמל כלל, והרבה יותר מבנין של שמחה, שבבניית בנין כיון שהמטרה משמחת לכן מותר לבנות בפורים, אך עצם הבניה עדין קשה הוא, משא"כ בתורה בתוך העמל והקושי האדם מרגיש שמחה, ועצם העמל משמחו, וכפי שהעיד האוה"ח הק', שאם היו בנ"א מרגישים במתיקות ועריבות זיו התורה, היו משתגעים ומתלהטים אחריה.

עמל התורה מבטל גם קשיים אחרים

ויותר מכן, בגמ' מסופר שרבא ישב ולמד, ושתת דם מאצבעותיו, ולא הרגיש בכך, וכך הרבה עובדות מגדולים ות"ח, שע"י השקיעות בתורה לא הרגישו בסובב אותם, לא אכלו ולא שתו ולא ישנו, מחמת הנאתם וחשקתם מלמוד התורה.

ומסופר שהאמרי אמת הוצרך לחכות לרכבת, והלך והניח רגל אחת על אבן ועמד ולמד כך שש שעות רצופות ולא הרגיש כלום מן הסובבו, עד שבאו להודיעו שצריך לנסוע, שהכניס כל העמילות והחשק רק בתורה ועי"כ שכח מכל דאגותיו, ולא דאג מתי יוכל כבר לנסוע כיון שרק בתורה היתה דאגתו ועמלו.

וענין זה צריך לקנות, ובפרט בימי הבחרות, שאדם לעמל יולד, לעמלות, אך אינה עמל שלוקחת ומונעת את

להקב"ה, ולכן מנסה בכל אופן לבטל תורה, שע"כ מפריד בדביקות של האדם.

וכדמובא בזרע קודש בפ' שופטים, עה"פ "לא תקח שוחד וגו'", שהיצר הרע יודע שלא יוכל להתגבר על האדם בשום דרך, ולכן נותן לו שוחד שיקיים מצוה זו ומצוה זו, כדי לבטלו מן התורה, כיון שיודע שאם לומד לא יוכל להתגבר עליו בשום אופן.

וזהו היסוד שמובא בפ' זו, שע"י לימוד התורה זוכיעם לכל השפע, ברוחניות בגשמיות, וע"י עמלות התורה, יקיימו כל המצוות, ואם חלילה לאו, יהיה להיפך.

במהר"ל כתוב, בהטעם שמביאים בחג השבועות 'שתי הלחם', שהוא הקרבן היחיד שבא מן החמץ, ולהיפך משאר הקרבנות שאסור שיהיו חמץ, דכיון שנתנו תורה בשבועות, ע"י כך ניתרץ, איך אפשר שיש יצר הרע בעולם הזה, שאם לא היה תורה, היה קשה איך יש יצר הרע איך אפשר לעמוד כנגדו, אך כיון שניתן התורה נתיישב, ולכן מביאים חמץ שחמץ הוא יצר הרע, ומראים שאם יש תורה, אפשר להביא חמץ היינו יצר הרע, וע"י שאדם מקושר לתורה אין היצר הרע יכול לו³.

הרי הוא כאדם שהלך לרופא שיתן לו רפואה, ונתן לו הרופא מרקחת, ולבסוף הולך האדם ולוקח מרקחת שונה, הלא וודאי שהוא שוטה, שהרופא הוא המומחה והוא יודע יותר מן האדם מהו רפואתו שהוא בקי ומומחה בכך, כמו"כ באם האדם מחפש דרכים אחרים להתגבר על היצר הרע, הרי הוא ממש כאותו אדם, כי הדרך היחידה שנתן הרופא היא ע"י התורה. ואמר הרה"ק משינאווא זיע"א, שניסה כל העצות והתחבולות נגד "יענער בוחער" [כינוי ליצר הרע], צם משבת לשבת, לא החליף בגדיו למשך חדשים, הכניס קש מתחת בגדיו ועוד, עד שבא למסקנא שהדרך להתגבר על היצר הרע הוא רק ע"י 'אביי ורבא', לימוד התורה.

והביאור בכך הוא, שהיצר הרע רוצה להפריד את דביקות האדם מן הקב"ה, שהרי זהו תכלית האדם להידבק אל הבורא, רק היצר הרע מפרידו, והדרך להגיע לכך הוא ע"י לימוד התורה, שהרי הקב"ה הוא וחכמתו אחד, וא"כ כשלומדים התורה, הרי מתדבקים להבורא יתברך, ואין לך דביקות גדול מזה, ולכן אם יבא היצר הרע, לא יכל כנגדו, שהרי האדם דבוק ביותר

וה' יעזור, שיוכל לשרות עלינו ועל כל ישראל השראה של עמלות בתורה, ועי"כ יהיה "ואת מצוותי תשמרו", "ונתתי גשמיכם בעתם וגו' ואולך אתכם קוממיות", במהרה בימינו, אמן.

³ והוא טעמא שקורין פ' בחוקותי קודם למתן תורה.

אור התורה

נמסר ביום ד' במדבר כ"ו אייר תשפ"ג בהיכל הישיבה

ברכת התורה וחיוביה

הבא, וכאשר נצטוינו בברכה אחר כל האכילה כן נצטוינו בזו"⁴, נמצא דנחלקו הרמב"ם והרמב"ן אם ברכת התורה היא מדאורייתא או מדרבנן, הרמב"ן סבר שהיא מדאורייתא והרמב"ם סבר היא רק מדרבנן⁵.

ב. הוכחת השאגת אריה כדעת הרמב"ן

בשאגת אריה סי' כ"ד מביא את פלוגת הרמב"ם והרמב"ן ומוכיח כדעת הרמב"ן בכמה הוכחות.

הא', הגמ' (שם) בעי למילף ברכת המזון לפני מדאורייתא בק"ו מברכת התורה, ודוחה "מה לתורה שכן חיי עולם", עכ"פ מהא דבעי למילף ברכת המזון לפני מברכת התורה מוכח שברכת התורה הוא מדאורייתא ולכן בעינן למילף, דחיוב ברכת המזון לפני מדרבנן לא בעי למילף מת"ת.

הב', הגמ' בנדריים (דף פ"א) אומרת דחורבן ביהמ"ק הראשון היה על שלא בירכו בתורה תחילה, ולא מסתבר לומר דעל חיוב דרבנן מקבלים עונש כזה ומוכח שזה חיוב דאורייתא, ולכן נענשו שאבדה הארץ⁶.

כשרוצים לדבר איזה ענין למדני לקראת חג מתן תורתנו אפשר לדבר בכל חלקי התורה דכל התורה ניתנת בחג השבועות, אולם דבר בעתו מה טוב לדבר מענין ברכת התורה שבזה מודים אנו להשי"ת על נתינת התורה.

הגמ' במס' ברכות (דף כא.) אומרת מנין לברכת התורה לפני מן התורה שנאמר "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו", דדרשינן כאשר ילמוד תורה דהיינו "כי שם ה' אקרא", צריך לפני כן "הבו גודל לאלוקינו", ע"י ברכה.

ענף א' - ברכת התורה מן התורה

א. פלוגת הרמב"ם והרמב"ן

הרמב"ם בספר המצוות אינו מונה ברכת התורה במנין המצוות, והרמב"ן בהשגותיו (שכחת עשיין) משיג על הרמב"ם ששכח מצות ברכת התורה "שנצטוינו להודות לשמו יתברך בכל עת על הטובה הגדולה שעשה לנו בתת תורתו אלינו והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל חיי העולם

⁴ אמנם ברכת התורה נצטוינו לברך לפני, לפי מהלך הגר"א דלקמן כדרך שאר ברכת המצוות שצריך לברך עובר לעשייתן, ולפי מהלך שאר האחרונים מבאר הלבוש הטעם שמברכים לפני הלימוד ולא לאחריה כדרך ברכת המזון, משום דברכת המזון נצטוינו לברכה לאחר האכילה שאז היא שעת השביעה משא"כ ברכת התורה א"א לברכה לאחר הלימוד דהיא מהדברים שאין להם שיעור וסוף, ואם הוא יכול לברך הרי הוא חייב ללמוד באותה שעה.

⁵ והא דילפינן מ"כי שם ה' אקרא" מבאר השאגת אריה סי' כ"ד דהוא רק אסמכתא, עיי"ש.

⁶ ה"ח והמהר"ל מפרשים את הגמ' שלא יעלה על הדעת שאכן לא בירכו בתורה, אלא הכוונה שלא החשיבו את התורה שכדאי לברך על זה, ומוכח דהשאגת אריה לא למד כן אלא למד כפשוטו שאכן לא בירכו על התורה וכיון שעברו על חיוב דאורייתא כזה נענשו.

ג. ספק אם בירך חוזר ומברך, פלוגתת השאגת אריה והפרי חדש כמה ברכות מברך

השאגת אריה (שם) פוסק דאם מסופק אם בירך חוזר ומברך, דספיקא דאורייתא לחומרא וכדין ספק אם בירך ברכת המזון דחוזר ומברך מספק, הפרי חדש (סי מ"ז סעי"א) ג"כ פוסק דאם מסופק אם בירך חוזר ומברך כדין ספיקא דאורייתא.

אמנם נחלקו כמה ברכות מברך מספק כדלקמן.

הפרי חדש סובר דאפי' שמדאורייתא סגי בברכה אחת [אקב"ו לעסוק בדברי תורה או אשר בחר בנו, בגמ' ברכות (דף י"א) קתני דסגי נמי בברכת אהבה רבה או אהבת עולם], וזה שמברכים ב' ברכות הוא רק מדרבנן, מ"מ בכה"ג שחוזר ומברך ברכת התורה מדין ספיקא דאורייתא חוזר ומברך ב' הברכות כמו שמצינו במסופק אם קרא קרי"ש שהוא חוזר לקרות מספק מדין ספיקא דאורייתא דצריך הוא ג"כ לחזור ולברך ברכות קרי"ש אפי' שהברכות הם רק מדרבנן.

אמנם השאגת אריה (סי כ"ה) חולק עליו וסובר דכיון שמדאורייתא סגי בברכה אחת ה"נ באופן של ספק חייב לברך רק ברכה אחת, ואינו דומה לברכות קרי"ש דחוזר ומברך עם הקרי"ש שקורא מספק, דברכות קרי"ש שאני דהם נלווים אל הקרי"ש ולכן כשחוזר וקורא מדאורייתא מצרף לזה גם הברכות

קרי"ש, משא"כ ברכת התורה דהחיוב דרבנן לברך עוד ברכה לבד מהברכה שחייב לברך מדאורייתא אינו דין שהברכה השניה מתלווית אל הראשונה, אלא תוספת חיוב מדרבנן, וממילא כשחוזר ומברך מדין ספיקא דאורייתא חייב לברך רק מה שמחוייב מדאורייתא⁷ ולא מה שמחוייב מדרבנן.

ענף ב' - חיוב נשים בברכת

התורה

א. פלוגתת המחבר והגר"א

המחבר (סי מ"ז סעי' י"ד) פוסק "נשים מברכות ברכת התורה", ומקורו באגור (סי ב'), ויש כמה טעמים בזה באיזה לימוד התורה שייכות הנשים, ועיקר הטעם הוא משום שחייבות ללמוד דינים השייכים להם.

אמנם בביאור הגר"א שם תמה על האגור דגמ' מפורשת היא בקידושין "ולמדתם את בניכם" ולא בנותיכם, שאינן חייבות בת"ת כלל ואפי' לא במצוה השייכת להם, [אה"נ שחייבות ללמוד כדי לדעת את המעשה אשר יעשון, אבל אין בזה חיוב ת"ת], אלא מייסד הגר"א דאין להם חיוב של ברכת התורה, אלא דיכולות לברך לפי שיטת הראשונים דנשים יכולות לברך על כל מצוות עשה שהזמן גרמא אפי' שהן פטורות יכולות הנה לקיימה בדרך אינו מצווה ועושה ושייך ברכה על זה, ה"נ בת"ת על אף שפטורות יכולות לברך

⁷ ובכה"ג מברך ברכת אשר בחר בנו מכל העמים, דהוא המעולה שבברכות כמו שאומרת הגמ'.

המצוות אלא מטעם אחר, הגרי"ז ביאר כדרך 'בריסק' את גדר הדבר דכך היא הילפותא דתורה בעי ברכה, והמנחת חינוך הוסיף לבאר דהוא מדין ברכת השבח.

ד. שו"ת דבר אברהם ברכת התורה כשאינו מקיים מצוה

בשו"ת דבר אברהם (ח"א סי' ט"ז) יש מכתב שכתב אליו הגר"א ווסרמן זצ"ל (שם אות א') שמצדד שאפי' באופן שלומד ומכוון שלא לצאת ידי חובת ת"ת¹⁰ חייב לברך דברכת התורה אינו על המצוה אלא על מעשה הלימוד.

והדבר אברהם כותב שם (אות כ"ח) עוד אופן שאינו מקיים מצות ת"ת ואפ"ה חייב לברך כשלומד וע"י הלימוד עושה עבירה, כגון הקורא דברים שבכתב בעל פה, דדברים שבכתב א"א רשאי לאומרם בע"פ, דבכה"ג נמי חייב לברך משום שעכ"פ לומד תורה אפי' שאינו מקיים מצוה, [דמצוה הבאה בעבירה אינה מצוה דלא צוהו השי"ת ע"ז].

ה. הנפקא מינא האם נשים מוציאות את האנשים

הביאור הלכה (סוף סימן מ"ז ד"ה נשים וכו') מביא נפק"מ בין מהלך הגר"א לבין מהלך שאר האחרונים אם אשה יכולה

על קיום מצות ת"ת בדרך אינו מצווה ועושה⁸.

ב. מהלך המנחת חינוך נשים חייבות לברך ברכת השבח

המנחת חינוך במצוה ת"ל⁹ מבאר דחייב נשים בברכת התורה היא מדין ברכת השבח, על אף שאינן מחוייבות בת"ת חייבות לברך לפני הלימוד, כמו שציוותה התורה לברך ברכת המזון אפי' שאין חיוב לאכול אם אכל חייב לברך.

ובאמת כן משמע בדברי הרמב"ן (הובא לעיל ענף א' אות א') וז"ל: "וכאשר נצטוינו בברכה אחר כל האכילה כן נצטוינו בזו", משמע שלמד שברכת התורה הוא כדין ברכת הנהנין וברכת השבח ולא מדין ברכת המצוות.

ג. מהלך הגרי"ז דין שתורה בעי ברכה

בחי' הגרי"ז הל' ברכות (ד"ה והנה) מביא בשם אביו הגר"ח זצ"ל לבאר הא דנשים מברכות ברכת התורה, דאה"נ שאין הן חייבות בת"ת ואין הן מקיימות מצות ת"ת, אמנם דין הוא שתורה בעי ברכה, וכיון שלימוד הנשים ג"כ חשיב תורה הרי ילפינן מ"כי שם ה' אקרא" דתורה בעי ברכה.

והן הן הדברים כדברי המנחת חינוך דברכת התורה אינו בתורת ברכת

⁸ אלא דבזה לא יתיישב פסק המחבר כאן דהנשים מברכות ברכת התורה דקשה על זה תרתי, א', לשון המחבר משמע יותר שזה חיוב ולא רק רשות, ב', שיטת המחבר בעלמא הוא כשיטת הראשונים דהנשים אינן יכולות לברך על מצות עשה שהזמן גרמא שאינן יכולות לומר 'וציוני'.

⁹ היינו מצות ברכת המזון, על דברי הרב המחבר שברכת התורה הוא מדאורייתא כשיטת הרמב"ן.

¹⁰ הדבר אברהם עצמו (אות כ"ט) חולק עליו בזה דמצוה תמידית כגון ת"ת ציצית ותפילין אינה צריכה כוונה כדי לצאת יד"ח ואפי' אם מכון בפירוש שלא לצאת יד"ח מ"מ יוצא ולא משנה כוונתו, עיי"ש.

ללמוד המצוות השייכות להם ה"נ הרי הם מחויבות כל היום ללמוד הלכות אלו, אבל האמת הרי אינו כן כמו שהקשה הגר"א, וכמו שפירשו האחרונים שסיבת ברכת הנשים אינו משום חיובן ללמוד תורה אלא משום שתורה בעי ברכה, א"כ אמאי לא יתחייבו הנשים לברך ברכת התורה מחדש כשהולכות לשיעור תורה באמצע היום לאחר שהסיחו דעתן מלימוד התורה שלמדו מיד אחר ברכת התורה, [פרשת ברכת כהנים ומשנת אלו דברים].

וזה קושיא חזקה שלא מצאתי תשובה על זה¹¹.

ענף ג' - חיוב ברכות התורה על הרהור

א. פלוגתת האגור והגר"א בזה

המחבר בסעי' ד' פוסק "המהרהר בדברי תורה אי"צ לברך" ומקורו באגור ובתוס' (ברכות דף כ'), ומקשה הגר"א על זה הרי כתי' "והגית בו יומם ולילה", והגית הוא לשון הרהור כמוש"כ "והגיון ליבי לפניך", היינו דמצות ת"ת מקיימים שפיר בהרהור, ולכן מכריע הגר"א דאסור להרהר בד"ת קודם ברכת התורה, ואפשר לברך על הרהור בלבד.

ויל"ב מה סבר המחבר הלא צודק הגר"א בטענתו דצריך לברך על הרהור.

להוציא את האיש יד"ח בברכת התורה.

דלמהלך האחרונים דאשה מחויבת בברכת התורה אם היא רוצה ללמוד, יכולה האשה להוציא את האיש דהיא גם מחויבת בדבר כמותו, וכן מפורש בפרי מגדים (סק"א).

אבל למהלך הגר"א דאשה יכולה לברך רק בתורת רשות ולא בתורת חיוב, אין האשה יכולה להוציא את האיש דכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא את המחויב יד"ח.

ו. קשה אמאי לא מתחייבים הנשים בברכה חדשה

הנה הטעם למה אין אנו מתחייבים בברכת התורה בכל פעם שאנו מתחילים ללמוד, כדרך שאר המצוות כגון ציצית ותפילין דהמסיח דעתו מקיום המצוה מתחייב בברכה חדשה, מפורש בתוס' במסכת ברכות (יא: ד"ה שכבר נפטר) דכיון שאנו מחויבים בכל עת בלימוד התורה וכדכתי' "והגית בו יומם ולילה" אין אנו מסיחים דעתנו מקיום המצוה, ואפי' אם אנו מפסיקים ללמוד שעה ארוכה כגון אדם הטרוד בפרנסתו אינו מתחייב בברכה חדשה כשיחזור לתלמודו.

אמנם הניחא באנשים שמחויבים בת"ת, אבל נשים, בשלמא לפי הפשטות שמשמע באגור דהסיבה שמברכות היא משום שמחויבות

¹¹ היה אפשר לדחוק שלא תיקנו דין נפרד לנשים, אבל הרי אין זה תקנה דרבנן אלא חיוב דאורייתא של "כי שם ה' אקרא" ומה שייך לומר כן בדאורייתא.

דהרי ברכת התורה ילפינן מ"כי שם ה' אקרא" דמשמע דווקא דיבור ולא הרהור.

ג. מהלך הישועות יעקב דאין מברכים על מחשבה

הישועות יעקב (סק"ד) מקשה נמי את קושיית הגר"א אמאי אין מברכים על הרהור הרי כתי' "אמרי האזינה ה' בינה הגיגי", היינו שהגיון הוא במחשבה נמצא דבהרהור גרידא מקיימים מצות "והגית" א"כ אמאי אין מברכים על זה.

ומיישב עפ"י דברי הבית יוסף בסי תל"ב במי ששכח לברך על ביעור חמץ קודם הבדיקה ורוצה לברך קודם הביטול "על ביטול חמץ", פוסק הב"י שאין מברכים על ביטול לבד אפי' שהוא עיקר המצוה מדאורייתא בביטול בעלמא סגי משום דאין מברכים אלא על המעשה, ולא על מחשבה בעלמא, וביטול הרי תלוי במחשבה, [אפי' שמוציא מפיו את מילות הביטול, העיקר הוא לבטלו בליבו ולישוויה כעפרא דארעא]¹².

ה"נ ברכת התורה אין מברכים אלא על דיבור ולא הרהור, על אף שבוודאי מקיימים מצות ת"ת בהרהור, אולם אין זה חשוב לברך על זה.

ב. ביאור המח' לשיטתיה

אפשר לבאר המח' דלשיטתיה אזלי במה שנחלקו בחיוב נשים בברכת התורה.

דהגר"א למד דברכת התורה היא ברכת המצוות והנשים מברכות ברכת התורה רק בתורת רשות, ולכן סבר ג"כ הכא כלפי הרהור דכיון שמקיימים מצות ת"ת ע"י הרהור גרידא חייבים לברך על זה.

ושאר הפוסקים סברו דגדר החיוב של ברכת התורה הוא ברכת השבח אזי יתכן שאין לברך על הרהור אפי' שמקיים בזה מצוה וכדלקמן.

לפי מהלך המנחת חינוך שברכת התורה היא ברכת הנהנין אפשר לבאר עפ"י הגמ' בעירובין (דף נ"ד) "חיים הם למוציאיהם", למוציאיהם בפה, והגמ' מספרת על "ברוריה (איתתיה דר"מ) אשכחיה לההוא תלמידא דהוה קא גריס בלחישא בטשה ביה אמרה ליה לא כך כתוב "ערוכה בכל שמורה" אם ערוכה ברמ"ח איברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת", לפי"ז אפשר להבין דרק על לימוד בפה ובקול מברכים ברכת התורה דהוא לימוד באופן של הנאה, [לימוד שנותנת חיים למוציאיהם].

ולפי מהלך הגרי"ז בשם אביו דתורה בעי ברכה אפשר לומר דזהו רק בדיבור

¹² וה"נ בספירת העומר כותב הרעק"א (מהדור"ק סי' ל"א) לדודו ר' וואלף אייגר דכיון שעיקר המצוה של ספירת העומר היא נקיטת חשבון הימים המחשבה וקבעוהו באמירה דאם אין כאן איזה מעשה אין לזה חשיבות, [ומכח זה מכריע הרעק"א דהכותב מספר היום אין יכול לחזור ולספור בברכה דכבר ספר ע"י מעשה וכבר קיים המצוה]. עוד יש להעיר דבגדרי לאו שיש בו מעשה דיבור בעלמא לא חשיב מעשה בשונה ממה שאנו רואים כלפי יסוד הב"י לגבי ברכה על מצוה דדיבור חשיב מעשה.

הסיח דעתו מהלימוד בדיבור שע"ז קאי
הברכה.

ה. תי' הקול אריה הברכה מוסבת על
ההרהור

בשו"ת קול אריה (סי' י) תירץ דאף שאין
מברכים אלא על דיבור, מ"מ הברכה
קאי על מצות ת"ת בכללות והרהור
בכלל, רק שקבעו לברך רק באופן של
דיבור מטעמים האמורים לעיל,
והברכה קאי אף על הרהור.

ולפי"ז אתי שפיר דכיון שמחויב כל
היום להגות בתורה אם ע"י דיבור ואם
ע"י הרהור, אינו מתחייב בברכה חדשה
כשחוזר ללמוד בדיבור דלא הסיח
דעתו מקיום המצוה שבירך עליה.

ד. קושיית הישועות יעקב חובת ת"ת אינו
אלא הרהור

הישועות יעקב (סק"ו) מקשה הרי הטעם
שאין מברכים על ת"ת בכל פעם
שמתחיל ללמוד מבואר בתוס' בברכות
שכיון שחייב כל היום בת"ת אינו מסיח
דעתו מללמוד ולכן אינו מתחייב
בברכה חדשה, ולכאורה הרי החיוב
התמידי של ת"ת יוצאים ע"י הרהור
ד"והגית בו יומם ולילה" פי' הרהור
כנ"ל, והברכה אין מברכים אלא על
דיבור¹³, א"כ עליו להתחייב בברכה
חדשה בכל פעם שחוזר ללמוד ע"י
דיבור על אף שהוא מחויב תמיד בת"ת
אולם לזה סגי בהרהור, נמצא דעכ"פ

¹³ אי משום דאין מברכים אלא על מצוה שיש בה מעשה, איי משום דאין בזה שמחה והנאה אי משום דבקרא כתי' "כי שם ה' אקרא".

אור התורה

נמסר ביום ג' נשא ג' סיון תשפ"ג לפ"ק בהיכל הישיבה

מצות ראית פנים ועליה לרגל

על ר' יהודה בן בתירא שאמר לנכרי שרצה לאכול קרבן פסח לבקש שיתן לו מהאליה וכך מצאו שהוא נכרי ושלחו לו "את בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים", ונתקשו התוס' היאך לא עלה ר' יהודה בן בתירא לרגל להקריב קרבן פסח, ואחד מתי' התוס' הוא שנציבין חו"ל הוא ונמצא שלא היה לו קרקע באר"י ולכן לא היה מחויב בעליה לרגל וה"נ בקרבן פסח¹⁴.

מקשה הצ"ח מאי הוקשה לתוס' למה לא הקריב ר' יהודה בן בתירא ק"פ, הרי קיי"ל דמי שנמצא בדרך רחוקה בי"ד בניסן בחצות ואינו יכול להגיע לירושלים בתוך זמן הקרבת הפסח פטור מק"פ ומקריב פסח שני, ולא מצינו שיתחייב אדם להקריב את עצמו סמוך לירושלים לפני הזמן, כדי שיהיה בזמן החיוב בירושלים¹⁵.

הנה חג השבועות אין לו מצוה פרטית מיוחדת כשאר יו"ט, לכן נעסוק היום במצוה הנוהגת בכל יו"ט ויו"ט והיא מצוות עליה לרגל וראיית פנים בעזרה. כתב הרמב"ם בריש הלכות בית הבחירה (פ"א ה"א) "מצוה לבנות בית הבחירה כדי לעלות שלוש פעמים בשנה", היינו עיקר מטרת בית הבחירה היא כדי שיכולו ישראל לעלות ולראות לפני השי"ת שלוש פעמים בשנה.

איתא בפסחים (דף ח:): א"ר אמי כל אדם שיש לו קרקע עולה לרגל ושאין לו קרקע אין עולה לרגל דילפינן "מלא יחמוד איש את ארצך בהעלותך לראות" דדווקא מי שיש לו קרקע באר"י מחויב לעלות לרגל¹⁶.

ענף א' - ראיית פנים בעזרה ועליה לרגל ב' מצוות נפרדים

א. קושיית הצ"ח

ידועים הם דברי הצ"ח על דברי התוס' בפסחים דף ג: שמספרת הגמ'

¹⁴ אגב אורחא יש רעיון יפה מהבריסקע רב בתפילת המוספין לשלוש רגלים דלאחר התפילה שמתפללים בכל תפלת מוסף שיבנה ביהמ"ק ונוכל להקריב את קרבנות חובתינו מתפללים תפילה מיוחדת "מלך רחמן רחם עלינו טוב ומטיב הדרש לנו וכו' והראנו בבנינו ושמחנו בתיקונו והשב כהנים לעבודתם ולוים לשירם ולזמרם והשב ישראל לנויהם" ולכאורה צ"ב מה ענין השבת ישראל לנויהם דהיינו קיבוץ נדחי ישראל לקיום מצוות עליה לרגל כמו שאומרים לפני זה "והשב כהנים לעבודתם" ולאחמ"כ "ושם נעלה ונראה וכו'", ולפי שיטת ר' אמי שמי שאין לו קרקע אינו עולה לרגל מובן הענין מאוד דהשבת ישראל למקומם היא הכשר לקיום מצוות עליה לרגל ע"י שיהי לכ"א קרקע באר"י.

¹⁵ וכבר נתקשה המשנה למלך בריש הל' פסח (פ"א ה"א) היכן מצינו שמי שאין לו קרקע פטור מקרבן פסח כמו שהוא פטור מעליה לרגל והוא כותב שם "סוף דבר דברי התוס' צריכים אצלי תלמוד רב", אמנם לפי מהלך הצ"ח דלקמן יתיישבו דברי התוס' על מכונם עיי"ש.

¹⁶ וכבר תמה עליו המנח"ח (מצוה ה') דודאי מחויב אדם לראות לפני זמן המצוה שיוכל לקיים את המצוה בבוא זמנה, וכי לא יתחייב אדם לבנות סוכה לקצוף לולב לפני יו"ט סוכות וה"נ ודאי מחויב האדם להקריב עצמו סמוך לירושלים לפני זמן החיוב כדי שיוכל לקיים המצוה.

ב. תירוץ הצל"ח

מתרץ הצל"ח דקושיית התוס' שם אינו היאך לא הקריב ריב"ב ק"פ, דזאת אפשר ליישב כנ"ל, אלא אמאי לא עלה ריב"ב לרגל לירושלים וממילא יתחייב בק"פ כיון שישהה שם בזמן החיוב.

דהחיוב של עליה לרגל לראות בעזרה מחייב את האדם להקדים לבא לירושלים עוד לפני בוא זמן החיוב [בבוקרו של יו"ט הראשון], בשונה מחיוב קרבן פסח כנ"ל.

וע"ז מתרצים התוס' דמי שאין לו קרקע "פטור מפסח כמו מראה" ואין כוונתם דמי שאין לו קרקע, דהיכן מצינו שאין מקריב אלא מי שיש לו קרקע, אלא דמי שאין לו קרקע אינו מחויב בראיה, וממילא אם הוא בדרך רחוקה הרי הוא פטור מקרבן פסח.

ולכאורה צ"ב מאי שנא חיוב ראיית פנים בעזרה לחיוב קרבן פסח, אמאי בקרבן פסח אין שום חיוב להקדים לבוא לירושלים לפני זמן החוב בחצות י"ד, ובחיוב ראיית פנים כותב הצל"ח דאם יש לו קרקע מחויב הוא להקדים לבוא לירושלים כדי שישהה בזמן החיוב בבוקר יו"ט הראשון בירושלים.□□

ויבוארו דבריו בהקדם דברי האבנ"ז דלקמן.

ג. יסוד האבנ"ז – חוץ ממצוות ראיית

פנים יש מצוה של עליה לרגל

בתשו' האבנ"ז (חאו"ח סי' של"ו אות ט"ז) מייסד יסוד נפלא דיש ב' חיובים נפרדים.

הא', חיוב ראיית פנים בעזרה שחל על כל מי שנמצא בזמן החיוב בירושלים או על מי שיוכל לבוא לירושלים עד סוף היו"ט דכתיב "יראה כל זכורך", ובחיוב זה אינו נפטר מי שאין לו קרקע. הב', חיוב עליה לרגל שחל על כל אחד לפני הרגל בשיעור הזמן שאורך לו להגיע לירושלים, דכתיב "בעלותך לראות וגו'", ועל חיוב זה אומר ר' אמי שרק מי שיש לו קרקע חייב בזה וכמו שמדויק בלשונו "כל מי שיש לו קרקע עולה לרגל" דאין הוא מדבר על החיוב של ראיית פנים.

ד. ביאור דברי הצל"ח לפי"ז

והשתא נראים דבריו של הצל"ח, דאה"נ חיוב ראיית פנים בעזרה שוה לחיוב קרבן פסח דמי שאינו בירושלים בזמן החיוב פטור.

אמנם קושיית התוס' היתה על ריב"ב למה לא עלה לרגל שזה מחייב אותו לעלות לפני הרגל כנ"ל וממילא יתחייב בק"פ, וע"ז השיבו התוס' שלא היה לו קרקע ולכך היה פטור ממצוות עליה לרגל וממילא נפטר מקרבן פסח מדין מי שהיה בדרך רחוקה.

¹⁷ שעיקר החיוב של ראייה הוא ביו"ט ראשון, ודה"נ איתא בפ"ק דיומא ולא היתה קריאת הגבר מגעת עד שהיתה עזרה מלאה מישראלן רק דאיכא יכולת של תשלומין עד יו"ט האחרון.

שיהיו בבוקר יו"ט ראשון בעזרה, ממילא נמצאים רוב ישראל בחצות יום י"ד בט"ו מיל סמוך לירושלים ומתחייבים הם בק"פ ולכן בא ק"פ בכנופיא גדולה.¹⁸

והנה בדברי החת"ס נמי מוכח כיסוד האבנ"ז דחיוב עליה לרגל מחייבן מתחילה, דלא ייתכן לומר כפשוטו דחיוב ראיה עצמן מחייבן מתחילה, דאמאי ישתנה חובת ראיה מחובת ק"פ, אלא מסתבר דכוונת החת"ס היתה כיסוד האבנ"ז הנ"ל.

ענף ב' - כמה ישובים ראיות והוכחות לפי"ז

א. תי' על קושיית התוס' בחגיגה

התוס' בחגיגה דף ב. על המשנה התם דקתני "הכל חייבים בראיה חוץ מחש"ו טומטום ואדרוגינוס וכו'" מקשים אמאי לא מונה המשנה נמי הא דר' אמי דמי שאין לו קרקע פטור מעליה לרגל.

ומתרצים התוס' דתנא ושייר.¹⁹

כותב האבנ"ז (שם) דלפי"ד לא קשה מידי דמי שאין לו קרקע אינו פטור מראיה, ורק נפטר מעליה לרגל לכך לא מונה המשנה שם מי שאין לו קרקע דהתם מיירי בפטורים מראיה, ואף מי שאין לו קרקע אם יהיה בירושלים בוודאי חייב בראיה.

ולכך כותב האבנ"ז דעדיין לא קבע מסמירות בענין זה, דהרי בתוס' מוכח דלא למד כן מדלא תי' כנ"ל.

נמצא דיסוד האבנ"ז מפורש אף בצל"ח כי אם לא בדרך ישיר אלא בעקיפין.

ה. ביאור החת"ס בדברי רש"י בפסחים

הגמ' בפסחים דף ע: בענין שיטת ר' יהודה בן דורתאי שחגיגת י"ד דוחה שבת, מספרת הגמ' שכשחל י"ד בשבת ולא רצו חכמים להקריב חגיגת י"ד "פירש הוא ודורתאי בנו והלך וישב לו בדרום", [דהיינו חו"ל], מפרש רש"י שישב בדרום רחוק מירושלים "שלא לעלות לרגל ויתחייב בפסח וחגיגה".

מקשה החת"ס א' אמאי הוצרך ללכת לחו"ל, הרי כדי ליפטר מהקרבת קרבן פסח סגי ללכת ליותר מט"ו מיל רחוק מירושלים, ב' אמאי הוסיף רש"י הטעם אמאי הרחיק כ"כ מירושלים כדי "שלא לעלות לרגל", מה ענין חיוב עליה לרגל אצל חיוב ק"פ וחגיגה.

אלא מפרש החת"ס בהקדם קושיא גדולה על הא דאיתא בגמ' דפסח הוא קרבן הבא בכנופיא גדולה, לכאורה רוב ישראל דרים רחוק מירושלים וכשמגיע ער"פ בחצות שאז חל החיוב של ק"פ נמצאים רובם מחוץ למקום החיוב, נמצא שרובם אינם באים כלל לירושלים א"כ אין ק"פ בא בכנופיא גדולה כלל.

מתרץ החת"ס דאה"נ שחיוב ק"פ אין מחייבם להקריב לבוא סמוך לירושלים אמנם חיוב ראיה בעזרה מחייבם להקדים לבוא סמוך לירושלים כדי

¹⁸ החת"ס מביא ג"כ דברי התוס' בדף ג: ומיישבם כדברי הצ"ח.

¹⁹ ומבארים התוס' שם נמי מאי שייר דהאי שייר.

לו קרקע והרי המשנה בחגיגה מיירי בחיוב ראייה גרידא.

ג. ראי' גדולה מדברי הריטב"א בסוכה

הגמ' בסוכה דף כה. למידה דין עוסק במצוה פטור מהמצוה מהפסוק "בשבתך בביתך ובלכתך בדרך", מ'בשבתך בביתך' ילפינן דדוקא כשעוסק בשבת בדרך אבל כשעוסק בשבת של מצוה פטור [מקרי"ש], ומבלכתך בדרך' ילפינן דגם ההולך למצוה נמי חשיב עוסק במצוה הפטור מקרי"ש [דילפינן לכת דידך ולא לכת דמצוה].

מקשה הריטב"א א"כ לכתוב רק 'ובלכתך בדרך' דהעוסק בהכשר מצוה פטור ובוודאי העוסק במצוה עצמה פטור.

ומתרץ הריטב"א דאי כתב רק 'ובלכתך בדרך' הו"א דאתיא לפטור העוסק בהליכה של מצוה עצמה כגון עליה לרגל ולוית המת ולכך איצטריך 'ובשבתך בביתך' לפטור העוסק במצוה עצמה ואייתר ליה "בלכתך בדרך" לפטור העוסק בהכשר מצוה.

מקשה המלוא הרועים אמאי כותב הריטב"א דבעליה לרגל ההליכה עצמה חשיב מצוה הרי המצוה היא ראיית פנים בעזרה וההליכה היא רק הכשר מצוה.

אמנם לפי יסוד האבנ"ז יתיישבו דברי הריטב"א על נכון דהרי יש מצוה נפרדת של עליה לרגל, ויש לזה אף

ב. ישוב קושיית "הטורי אבן" בדין עבדים משוחררים

ידועה היא קושיית הטו"א בריש חגיגה דקתני במתני' דעבדים שאינם משוחררים פטורים מן הראייה דילפינן "לה לה מאשה" דפטורה מראייה דכתיב "כל זכורך", ומדויק דעבדים משוחררים חייבים, ולכאורה לפי דברי ר' אמאי דמי שאין לו קרקע פטור אמאי חייבים עבדים משוחררים בראייה, הרי לעבד משוחרר אין חלק בירושת הארץ, וא"ת הוא יכול לקנות קרקע מישראל, הרי בזמן שהיובל נוהג אין קונים בקרקע אלא קנין פרות ולא קנין הגוף דהיא חוזרת ביובל, והניחא לר"י דסבירא ליה קנין פרות כקנין הגוף, אבל לר"ל דאית ליה (גיטין מח.) קנין פרות לאו כקנין הגוף היכי משכחת להו עבד משוחרר המחויב בראייה. אמנם לבסוף מכריע הטו"א דמשכחת להו כשנשא בת ישראל ומתה למ"ד ירושת הבעל דאורייתא, מ"מ עכ"פ קשה דבגמ' שם איצטריך ילפותא למעט חציו עבד וחציו בן חורין מראייה, תיפוק ליה דאין לו קרקע דהרי אינו יכול לינשא לבת ישראל דאין קידושין תופסין לו בה.

והטו"א מיישב שם בכמה אופנים.□□

אמנם כותב האבנ"ז (שם) דלפי יסודו דלעיל אש"ט ולא קשה כלל, דלגבי חיוב ראייה לא צריך שיהיה לו קרקע ורק לגבי חיוב עליה לרגל צריך שיהיה

א. קושיית 'הנודע ביהודה'

בשו"ת נוב"י (או"ח מהדו"ת) הקשה מדוע הרמב"ם פוסק להלכה (הל' ת"ת פ"ה) שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל והשו"ע אינו מביא דין זה. והנה הנוב"י מתרץ תי' על קושיא זו ומרן מהר"א ז"ל כשהיה חוזר על קושיא זו ועל תי' זה אמר "הנוב"י השיב על קושיא זו 'א חסידשע תירוץ' וכ"ק אבי השיב על קושיא זו 'א לומדישע תירוץ', ושני התירוצים יסודם שחוב זה אינו נוהג בזה"ז ולכך לא הביאו השו"ע שאינו מביא רק מה שנוהג בזה"ז, משא"כ הרמב"ם כן הביאו דהוא מביא אף מה שנוהג רק בזמן שביהמ"ק היה קיים.

ב. התי' החסידי של 'הנודע ביהודה'

הנוב"י מתרץ עפ"י הא דאיתא שלא יקום אדם מפני רבו יותר מב' פעמים ביום שלא יהא כבוד רבו גדול יותר מכבוד שמים שאין מתפללים אלא פעמים ביום שחרית וערבית. וה"נ בזה"ז כיון שלא נוהג מצוות עליה לרגל בזה"ז, אין חיוב להקביל פני רבו שלא יהא כבוד רבו גדול מכבוד שמים. ולכן לא הביא השו"ע דין זה דזה אינו נוהג בזמן הזה.

ג. התי' הלמדני של מרן מהרי"ד

מרן מהרי"ד תי' עפ"י מה דאיתא בגמ' סוכה (כז:): א"ר אלעזר משבח אני את העצלנין שאינן יוצאים מבתיהם ברגל

דינים נפרדים שמי שאין לו קרקע פטור, היינו דאיכא מצוה בהליכה עצמה.

ד. תמיהה על "האגרת משה"

בשו"ת אגרות משה (חלק או"ח בקונטרס על קדשים סי' כ"א) כותב תשובה לא' שרצה להוכיח מכמה גמ' דמצוות עליה לרגל צריך לקיים דוקא ע"י הליכה ברגל ולא ברכיבה ע"ג חמור או בקרון. וכותב לו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל דוודאי אין מצוה ללכת ברגל דווקא, וטעמו ונימוקו עמו משום דעליה לרגל הוא רק הכשר למצוות ראיית פנים בעזרה דהעיקר הוא שיגיע לביהמ"ק ואין נפק"מ באיזה דרך. ותמיהני עליו שלא השגיח במה שהוכיחו האבנ"ז ועוד כמה אחרונים, וכמוכח בדברי הריטב"א כנ"ל, [אמנם מסתמא סבירא ליה כשיטת התוס' וכדלעיל אות א'].

ענף ג' - חיוב הקבלת פני רבו

בזה"ז

מדאיירינן במצוות עליה לרגל מן הנכון להזכיר קושיא ידועה שהקשה הנוב"י על הא דאיתא במס' סוכה (דף כז:): ובמס' ר"ה א"ר יצחק מנין שחייב אדם להקביל פני רבו ברגל שנאמר "מדוע את הולכת אליו לא חודש היום ולא שבת היום" שיש ע"ז תי' ממרן מהרי"ד זי"ע כדלקמן.

מחבירו ואם אומר לו "טול קיסם מבין עיניך" משיב לו "טול קורה מבין עיניך". ולפי"ז נמצא שבימינו אל לא לאדם לדור במקום רבו, שהרי בימינו אין אדם נכנע ואינו רוצה לקבל תוכחה והוא בכלל אלו דלא כייף ליה לרביה, וממילא אם אדם רוצה להקביל פני רבו ברגל אין הוא יכול ללכת ולחזור באותו יום ולכן בזה"ז אין חיוב של הקבלת פני רבו ברגל.

ולכן לא הביא השו"ע דין זה.

דכתיב וכו' ומקשה הגמ' והא חייב אדם להקביל פני רבו ברגל ומתרצת הגמ' "הא דאזיל ואתי ביומא הא דאזיל נלא אתי ביומא" שאז אינו חייב להקביל פני רבו.

והנה הגמ' בברכות אומרת לעולם ידור אדם במקום רבו ומקשה הגמ' והא קאמר וכו', לעולם אל ידור אדם במקום רבו, מתרצת הגמ', "הא דלא כייף ליה" דאז לא ידור במקום רבו, הא דכייף ליה אז יכול לדור במקום רבו.

והנה הגמ' בערכין (ט"ז.) אומרת שבימינו אין אדם מקבל תוכחה